



भा. कृ. अनु. प.- केंद्रीय कपास अनुसंधान संस्थान, नागपुर
ICAR-central Institute for Cotton Research, Nagpur
An ISO 9001:2015 Certified Organisation

**कापूस हंगाम २०२६ - २७: साप्ताहिक एकोणविसावा पीक सल्ला
(कालावधी १५ ऑक्टोबर ते २१ ऑक्टोबर २०२६)**

अ. मृदा आरोग्य, अन्नद्रव्य व्यवस्थापन, कीड व रोग व्यवस्थापनाबाबत सर्वसाधारण सूचना

कापसाचे अधिक उत्पादन मिळण्यासाठी जमिनीचे संतुलित पोषण, योग्य पाणी व्यवस्थापन तसेच कीड व रोगांचे नियमित निरीक्षण करून एकात्मिक पद्धतीने व्यवस्थापन करणे अत्यंत आवश्यक आहे. पीक वाढीच्या सर्व टप्प्यांमध्ये एकात्मिक पीक व्यवस्थापनाचा अवलंब केल्यास पिकाची वाढ जोमदार होते, उत्पादन खर्चात बचत होते आणि कीड व रोगांमुळे होणारे संभाव्य नुकसान टाळता येते.

मृदा आरोग्य व अन्नद्रव्य व्यवस्थापन (एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन- INM)

- **प्रमुख अन्नद्रव्यांच (NPK) संतुलित व्यवस्थापन:**
जमिनीचे आरोग्य सुधारण्यासाठी पीक फेरपालट, सेंद्रिय खतांचा वापर, शेणखत, कंपोस्ट, हिरवळीचे खत वापर ई. तसेच आच्छादन पिकांचा अवलंब करावा. पेरणीपूर्वी मातीची तपासणी करून त्यानुसार रासायनिक खतांचा संतुलित व शिफारशीनुसार वापर करावा.
- **सूक्ष्म अन्नद्रव्यांचा वापर करा:** जस्त, बोरॉन, मॅगनीज आणि मॅग्नेशियम यांसारख्या दुय्यम व सूक्ष्म अन्नद्रव्यांची कमतरता आढळल्यास आवश्यकतेनुसार लक्षित पर्णीय फवारणीद्वारे ती दूर करावी.

रोग व्यवस्थापन (एकात्मिक रोग व्यवस्थापन - आयडीएम)

- **प्रतिबंधात्मक उपाययोजनांचा अवलंब करा:**
जमिनीद्वारे पसरणारे तसेच पर्णभागावरील रोगकारकांचे प्रभावी व्यवस्थापन करण्यासाठी एकात्मिक पीक व्यवस्थापन पद्धतींचा अवलंब करावा. यामध्ये शेताची योग्य स्वच्छता राखणे, तसेच बियाणे व मृदा प्रक्रियेसाठी जैविक कीटकनाशके (बायोपेस्टिसाइड्स) आणि जैवखते (बायोफर्टिलायझर्स) यांचा वापर करावा. यामुळे पिकांची सशक्त वाढ होण्यास मदत होते व रोगांचा प्रादुर्भाव कमी करण्यास सहाय्य होते.
- **पांनांवरील रोगांचे नियंत्रण:**
हवेतील आर्द्रता जास्त असलेल्या कालावधीत शेताची नियमित पाहणी करावी. रोगाच्या जलद वाढीस व प्रसारास अनुकूल हवामान परिस्थिती असल्यासच शिफारशीनुसार बुरशीनाशकांचा विवेकपूर्ण वापर करावा.

कीड व्यवस्थापन (एकात्मिक कीड व्यवस्थापन - आयपीएम)

- **नियमित शेत पाहणी करा:** फुलकिडे, मावा, तुडतुडे, लाल कोळी यांसारख्या रसशोषक किडी तसेच बोंडअळींच्या प्रादुर्भावावर लक्ष ठेवण्यासाठी दर आठवड्याला शेताची नियमित पाहणी करावी.

- **सापळे व जैविक कीडनाशकांचा वापर करा:** हंगामाच्या सुरुवातीपासूनच प्रौढ पतंगांच्या हालचालींचे निरीक्षण व अंडी घालण्याच्या कालावधीचा अंदाज घेण्यासाठी फेरोमोन सापळे लावावेत. तसेच कीड व्यवस्थापनासाठी प्रथम प्राधान्याने सेंद्रिय, नैसर्गिक किंवा वनस्पतीजन्य कीडनाशकांचा वापर करावा.
- **नैसर्गिक शत्रू कीटकांचे संवर्धन करा:** लेडीबर्ड भुंगेरे, लेसविंग आणि बिग-आयड बग यांसारख्या उपयुक्त मित्रकिडींचे संवर्धन करण्यासाठी व्यापक परिणाम करणाऱ्या कीटकनाशकांऐवजी निवडक कीटकनाशकांची निवड करावी.
- **रासायनिक कीटकनाशकांचा मर्यादित वापर करा:** रासायनिक कीटकनाशकांचा वापर हा शेवटचा पर्याय म्हणूनच करावा किडींची संख्या आर्थिक नुकसान पातळी गाठल्यानंतरच लेबलवरील शिफारशीनुसार योग्य रासायनिक कीटकनाशकांचा वापर करावा..

कापसाची स्वच्छ वेचणी व साठवणूक

- चांगला बाजारभाव मिळण्यासाठी कापसाची वेचणी योग्य पद्धतीने आणि स्वच्छ करावी.
- कापूस गोळा करण्यासाठी व साठवून ठेवण्यासाठी प्लास्टिकच्या पिशव्या, प्लास्टिकचे कागद किंवा कापसाव्यतिरिक्त इतर साहित्य वापरणे टाळावे.

बी. स्थानविशिष्ट कृषी सल्ला

महाराष्ट्र		मागील आठवड्यातील प्रत्यक्ष पाऊस							पुढील आठवड्यात अंदाजे पाऊस (मिमी)				
		ऑक्टोबर							ऑक्टोबर				
		06	07	08	09	10	11	12	14	15	16	17	18
	धुळे								0	0	0	0	0
	नंदुरबार								0	0	0	0	0
	जळगाव	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	अहमदनगर	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0	0.1	0	0.3
	औरंगाबाद	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0	0	0	0
	जालना	0	0	0	0	0	0		0.2	0.1	0	0	0.1
	बीड								0.2	0.1	0	0	0.6
	नांदेड								0	0.1	0	0.1	0.8
	परभणी	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0.2	0.1	0	0.1
	हिंगोली								0	0.2	0.1	0	0.1
	बुलढाणा	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0.1	0	0
	अकोला	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0.2	0	0.1
	वाशीम	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0.2	0.2	0	0.1
	अमरावती	0	0	0	0	0	0	0	0	0.2	0.1	0	0
	यवतमाळ	0	0	0	0	0	0	0	0	0.2	0	0	0.6
	वर्धा	0	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0	0	0.2
	नागपूर	0	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0	0
	चंद्रपूर	0	0	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0	0	1.7
पावसाचे प्रमाण आणि रंग कोड		0.1 to 2.4 मिमी		2.5 to 15.5 मिमी		15.6 to 64.4 मिमी		64.5 to 115.5 मिमी		115.6 to 204.4 मिमी			
पावसाची श्रेणी		खूप हलका पाऊस		तुरळक पाऊस		मध्यम स्वरूपाचा पाऊस		मुसळधार पाऊस		अति मुसळधार पाऊस			

पीक परिस्थिती:

अकोला येथे पेरणी केलेल्या कपाशीचे पीक १०६ ते १११ दिवसांचे असून सध्या बोंडांची वाढ व बोंडे पक्व होण्याच्या अवस्थेत आहे. पिकामध्ये आंतरमशागतीची कामे करण्यात आली असून कीटकनाशके, बुरशीनाशके, पीक वाढ नियंत्रक आणि पाण्यात विरघळणाऱ्या खतांची फवारणी करण्यात आली आहे. अहवालाच्या आठवड्यात पावसाचा मोठा खंड पडला होता. गेल्या ६० दिवसांपासून जमिनीत ओलावा कमी असल्यामुळे कपाशीच्या पिकाची वाढ खुंटलेली दिसून आली. पावसाचे प्रमाण कमी असताना शेतकऱ्यांनी कोळपणी व खुरपणीची कामे पूर्ण केल्यामुळे जवळजवळ सर्व शेतांमध्ये तणांचा प्रादुर्भाव दिसून आला नाही. बहुतांश शेतांमध्ये पांढरी माशी व फुलकिडे या रसशोषक किडींचा मोठ्या प्रमाणात प्रादुर्भाव दिसून आला. तसेच काही कपाशीच्या शेतांमध्ये बिगर बीटी कपाशीवर ठिपक्यांची बोंडअळी आणि गुलाबी बोंडअळीचा प्रादुर्भावही आढळून आला.

राहरी येथे बागायती कपाशीचे पीक पेरणीच्या वेळेनुसार ९९ ते १३४ दिवसांचे असून सध्या बोंडे लागणे, बोंडांची वाढ होणे आणि बोंडे फुटण्याच्या अवस्थेत आहे. पिकाला पाणी देणे, कोळपणी, खुरपणी, फवारणी आणि खतांचा वापर ही कामे करण्यात आली आहेत. शेतांमध्ये तणांचा प्रादुर्भाव दिसून येत आहे. फुलकिड्यांचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळीच्या खाली आहे; परंतु अनेक शेतांमध्ये तुडतुडे आणि मावा या किडींचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळीच्या वर गेला आहे. मायलोसेरस या भुंग्यामुळे ० ते १ टक्के कपाशीच्या झाडांचे नुकसान झाले आहे. काही ठिकाणी गुलाबी बोंडअळीचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळीच्या वर गेला आहे. अनेक शेतांमध्ये तंबाखू स्ट्रीक विषाणू आणि अचानक मर रोग (पॅराविल्ट) आढळून आला आहे. काही ठिकाणी कपाशीची वेचणी सुरू झाली आहे.

नांदेड येथे पेरणी केलेले कपाशीचे पीक ९५ ते १२० दिवसांचे असून सध्या पाते लागण्यापासून बोंडे लागण्याच्या अवस्थेत आहे. अहवालाच्या कालावधीत आंतरमशागत, खुरपणी, खतांचा वापर आणि किडी-रोगांच्या नियंत्रणासाठी फवारण्या करण्यात आल्या. शेतांमध्ये गवतवर्गीय तणे, रुंद पानांची तणे आणि लव्हाळा वर्गातील तणांचा प्रादुर्भाव दिसून येत आहे. तुडतुडे आणि मावा या किडींचा प्रादुर्भाव आढळून आला; मात्र तो आर्थिक नुकसान पातळीच्या खाली आहे. काही शेतांमध्ये मूळकूज (झाय रूट रॉट) या रोगाचा प्रादुर्भाव दिसून आला.

पीकसल्ला:

अकोला येथे शेतकऱ्यांनी कपाशी पिकामध्ये कोळपणी व खुरपणीसारखी आंतरमशागतीची कामे करावीत. पाणी मर्यादित उपलब्ध असल्यास कपाशीला फुलोरा व बोंडांच्या वाढीच्या अवस्थेत पीक जगवण्यासाठी एक संरक्षक पाणी द्यावे. पावसाचा मोठा खंड पडल्यामुळे जमिनीत ओलावा कमी होऊन पीक पाण्याच्या ताणाखाली असल्यास १३:००:४५ या पाण्यात विरघळणाऱ्या खताची २ किलो प्रति एकर या प्रमाणात १५० ते २०० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी. अशा दोन फवारण्या १० दिवसांच्या अंतराने कराव्यात. मावा, तुडतुडे व फुलकिडे या रसशोषक किडींच्या नियंत्रणासाठी तसेच गुलाबी बोंडअळीच्या मादीने कपाशीच्या पात्यांवर अंडी घालू नयेत यासाठी निंबोळी अर्क (NSKE) ५% + कडुनिंबाचे तेल ५ मिली प्रति लिटर पाणी किंवा कडुनिंबावर आधारित कीटकनाशक (३०० किंवा १५०० पीपीएम) ५ मिली प्रति लिटर पाणी + कपडे धुण्याचा साबण १ ग्रॅम प्रति लिटर पाणी या प्रमाणात द्रावण तयार करून फवारणी करावी. गुलाबी बोंडअळीच्या प्रादुर्भावावर लक्ष ठेवण्यासाठी प्रत्येक एकरात २ कामगंध सापळे (फेरोमोन ट्रॅप) लावावेत. किडींच्या प्रादुर्भावाची पाहणी करण्यासाठी प्रत्येक एकरातील २० झाडांची निवड करून नियमित निरीक्षण करावे. कपाशीमध्ये अचानक मर रोग (पॅराविल्ट) दिसून आल्यास लक्षणे दिसताच कॉपर ऑक्सिक्लोराइड ५०% डबल्यूपी २५० ग्रॅम किंवा कार्बेन्डाझिम ५०% डबल्यूपी १०० ग्रॅम यापैकी एक औषध २ किलो युरियासह १०० लिटर पाण्यात मिसळून द्रावण तयार करावे. या द्रावणाची झाडांच्या मुळाशी आळवणी करावी. ही प्रक्रिया एका आठवड्याच्या अंतराने २ ते ३ वेळा करावी. फ्युजेरियम मर रोग (Fusarium wilt) आणि मॅक्रोफोमिना मूळकूज यांचा प्रादुर्भाव झालेल्या भागात रोगट झाडे त्वरित उपटून नष्ट करावीत, जेणेकरून रोगाचा प्रसार रोखता येईल. रोगाचा पुढील प्रसार टाळण्यासाठी आजूबाजूच्या झाडांच्या मुळाशी कार्बेन्डाझिम ५०% डबल्यूपी १.२ ग्रॅम प्रति लिटर पाणी या प्रमाणात द्रावण तयार करून आळवणी करावी. त्यानंतर ट्रायकोडर्मा हार्झियानम किंवा ट्रायकोडर्मा व्हिरिडी ५ ग्रॅम प्रति लिटर पाणी या प्रमाणात द्रावण तयार करून १५ दिवसांच्या अंतराने दोन वेळा आळवणी करावी. कपाशीची पाती व फुले गळत असल्यास त्यांची नैसर्गिक गळ कमी करण्यासाठी एनएए ४.५ एसएल या पीक वाढ नियंत्रकाची ४ मिली प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात मिसळून फवारणी करावी.

राहरी येथे शेतकऱ्यांनी कपाशीचे पीक तणमुक्त ठेवण्यासाठी हाताने खुरपणी करावी किंवा ट्रॅक्टर अथवा बैलचलित अवजारांच्या साहाय्याने आंतरमशागतीची कामे करावीत. तंबाखू स्ट्रीक विषाणू (TSV) रोग आणि फुलकिड्यांचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी किंवा कमी करण्यासाठी शेतातील तसेच बांधावरील कॉग्रेस गवत (पार्थेनियम) उपटून नष्ट करावे. पावसाचा मोठा खंड पडल्यामुळे जमिनीत ओलावा कमी होऊन कपाशीचे पीक पाण्याच्या ताणाखाली असल्यास १३:००:४५ या पाण्यात विरघळणाऱ्या खताची २ किलो प्रति एकर या प्रमाणात १५० ते २०० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी. अशा दोन फवारण्या १० दिवसांच्या अंतराने कराव्यात. रसशोषक किडींचा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी शेताचे नियमित निरीक्षण करावे. पिवळे चिकट सापळे

लावावेत आणि निंबोळी अर्क (NSKE) ५% किंवा अझाडिरेक्टिन १०,००० पीपीएम १० मिली प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात मिसळून फवारणी करावी. पेरणीनंतर ६० दिवसांपेक्षा जास्त वयाच्या कपाशी पिकात रसशोषक किडींचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळीच्या (ETL) वर गेल्यास फ्लोनिक्झिम ५० डबल्यूजी २ ग्रॅम प्रति १० लिटर पाणी किंवा ब्युप्रोफेन्झिन २५ एससी २० मिली प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात फवारणी करावी. गुलाबी बोंडअळीच्या प्रादुर्भावावर लक्ष ठेवण्यासाठी प्रति हेक्टर ५ कामगंध सापळे (फेरोमोन ट्रॅप) लावावेत. गुलाबी बोंडअळीचा पुढील प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी अळीग्रस्त गुंडाळलेल्या फुलांसह (रोजेट फुले) अब्या नियमितपणे गोळा करून नष्ट कराव्यात. कपाशीची पाती गळत असल्यास पाती व फुलांची नैसर्गिक गळ कमी करण्यासाठी एनएए ४.५ एसएल या पीक वाढ नियंत्रकाची ४ मिली प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात मिसळून फवारणी करावी. तंबाखू स्ट्रीक विषाणू (TSV) रोगाचा प्रसार टाळण्यासाठी पिकाचे नियमित निरीक्षण करावे. फुलकिड्यांच्या प्रादुर्भावावर लक्ष ठेवण्यासाठी प्रति हेक्टर २० निळे चिकट सापळे लावावेत, तर फुलकिड्यांचे नियंत्रण करण्यासाठी प्रति हेक्टर १०० निळे चिकट सापळे लावावेत. कापसाची पूर्णपणे उमललेली बोंडे स्वच्छ आणि काळजीपूर्वक वेचावीत. गुलाबी बोंडअळीचा प्रादुर्भाव नसलेला कापूस आणि प्रादुर्भाव झालेला कापूस वेगवेगळा वेचून स्वतंत्रपणे कोरड्या जागी साठवावा, जेणेकरून बाजारात चांगला भाव मिळू शकेल. कापूस वेचणी करताना सरळ सूर्यप्रकाश असलेल्या वेळेत, वेचलेला कापूस आणि बोंडांतील सरकी व्यवस्थित कोरडी झाल्यानंतरच वेचणी करावी.

नांदेड येथे शेतकऱ्यांनी तणांचे नियंत्रण करण्यासाठी कपाशीच्या शेतात आंतरमशागत व खुरपणीची कामे करावीत. जमिनीत ओलावा कमी असल्यास आणि पाणी उपलब्ध असेल त्यानुसार पिकाला संरक्षक पाणी द्यावे. पावसाचा मोठा खंड पडल्यामुळे कपाशीचे पीक पाण्याच्या ताणाखाली असल्यास १३:००:४५ या पाण्यात विरघळणाऱ्या खताची २ किलो प्रति एकर या प्रमाणात १५० ते २०० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी. अशा दोन फवारण्या १० दिवसांच्या अंतराने कराव्यात. पेरणीनंतर ३० दिवसांच्या कपाशी पिकात रसशोषक किडींच्या नियंत्रणासाठी निंबोळी अर्क (NSKE) ५% या द्रावणाची फवारणी करावी. पेरणीनंतर ६० दिवसांपेक्षा जास्त वयाच्या कपाशी पिकात रसशोषक किडींचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळीच्या (ETL) वर गेल्यास ब्युप्रोफेन्झिन २० एससी १००० मिली प्रति हेक्टर किंवा डायनोटेफ्युरॉन २० एसजी १५० ग्रॅम प्रति हेक्टर या प्रमाणात फवारणी करावी. फुलकिड्यांची संख्या वाढू नये आणि तंबाखू स्ट्रीक विषाणू (TSV) रोगाचा प्रादुर्भाव कमी व्हावा यासाठी शेतातील तसेच बांधावरील तणे काढून शेत स्वच्छ ठेवावे. शेतात आणि शेताच्या आजूबाजूला असलेले काँग्रेस गवत (पार्थेनियम) उपटून नष्ट करावे. कपाशीवरील पानांवरील ठिपके आणि बोंड सडण्याच्या रोगाच्या नियंत्रणासाठी खालीलपैकी योग्य बुरशीनाशक १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी: कार्बेन्डाझिम १२% + मॅन्कोझेब ६३% डबल्यूपी ३० ग्रॅम किंवा प्रोपिकोनेझोल २५% ईसी १० मिली किंवा अझॉक्सिस्ट्रोबिन १८.२% + डायफेनोकोनेझोल ११.४% एससी १० मिली किंवा फ्लुक्सपायरॉक्सॅड १६७ ग्रॅम/लिटर + पायरॅक्लोस्ट्रोबिन ३३३ ग्रॅम/लिटर एससी ६ मिली. कपाशीची पाती गळत असल्यास पाती व फुलांची नैसर्गिक गळ कमी करण्यासाठी एनएए ४.५ एसएल या पीक वाढ नियंत्रकाची ४ मिली प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात मिसळून फवारणी करावी.

The detailed information regarding cotton production technology, e.g., selection of soil, varieties, fertilizer application, sowing methods, irrigation systems, management of weeds, insect pests and diseases, etc., can be availed from an Android-based **CICR Cotton App** developed by ICAR-CICR, Nagpur. The app can be downloaded free of cost from Google Play Store. Additionally, the crop growth stage-specific and weather-based weekly advisories are uploaded on the website of ICAR-CICR (<https://cicr.org.in/resource-weekly-advisory>) also to be consulted for the benefit of farmers.

Advisory issued by:

Dr. Vijay N. Waghmare

Director, ICAR-Central Institute for Cotton Research, Nagpur

Compilation by Dr. Isabella Agarwal

Editing Team:

Dr. G. T. Behere	Dr. A. S. Tayade	Dr. A. H. Prakash	Dr. S.K. Verma
Dr. S.K. Sain	Dr. Rishi Kumar	Dr. Babasaheb B. Fand	Dr. Ramkrushna GI
Dr. S.P Gawande	Dr. Shivaji Thube	Dr. R.R. Chapke	

Regional language translation:

Hindi	: Mr Ghanshyam Deogirikar & Mr Ashutosh Mishra
Punjabi	: Dr Amarpreet Singh
Tamil	: Dr. A. Manikandan & Dr. M Saravanan
Telugu	: Dr L. Rajesh Chaudhary
Marathi	: Dr Vrushali Deshmukh & Mrs Pooja Ghonge
Gujrati	: Dr H R. Desai & Dr Vivek Shah
Oriya	: Dr B. S. Nayak
Kannada	: Dr Neelkanth Hiremani